

03.11.2021

Група № 11

Мегей А.В.

Історія України

Урок № 21-22

Тема: 1919 рік: Директорія, більшовики, отаманщина

Мета: охарактеризувати процес запровадження радянської державності на території України у 1919 р. та її характер; визначити основні складові політики радянського уряду на українських землях.

Хід уроку

Із грудня 1917 р. більшовики в Україні стали реальною політичною силою, яка претендувала на владу. Почалося формування органів радянської влади в Україні, створення нового апарату управління, органів правопорядку, суду, збройних сил. Власне на території України утворилося кілька радянських республік: радянська УНР, Донецько-Криворізька, Таврійська, Одеська. Під контроль органів радянської влади перейшли фінанси, здійснювалися контрибуції, конфіскації, реквізиції. Почалося одержавлення (націоналізація) промисловості, особливо великої.

На селі проводилася ліквідація поміщицьких маєтків і розподіл землі між селянами. Активізувався вивіз хліба до Росії. Проти своїх противників більшовики застосовували терор.

Але 18 лютого 1918 р. розпочався загальний наступ австро-німецьких військ. 3 березня 1918 р. за Брестським мирним договором з Німеччиною та її союзниками радянська Росія визнала УНР незалежною республікою. Після поразки Німеччини у Першій світовій війні Радянська Росія анулювала Брестський мирний договір.

Наприкінці листопада 1918 р. було утворено Тимчасовий робітничо-селянський уряд України, який 29 листопада 1918 р. у м. Суджі (Курська губернія) видав маніфест про відновлення влади Рад в Україні. У цей час в Україні тривають антигетьманські повстання, при владі затверджується Директорія, проводиться окупація військами Антанти Півдня України. Також починають наступ в Україну й радянські війська, які діють успішно і в 1919 р. займають: 3 січня — Харків, 12 січня — Чернігів, 19 січня — Полтаву, 27 січня — Катеринослав, 5 лютого — Київ, 18 березня — Вінницю, 10 березня — Херсон, 15 березня — Миколаїв, 6 квітня — Одесу, а 4–29 квітня — Крим. Тим самим на більшості території України було знову встановлено Радянську владу.

Після чергового приходу до влади більшовиків починається створення державного апарату радянської влади в Україні. Держава дістала нову назву — **Українська Соціалістична Радянська Республіка**, яка була закріплена у першій Радянській конституції УСРР, затвердженій у березні 1919 р. на III Всеукраїнському з'їзді Рад. Конституція закріпила диктатуру пролетаріату і радянський лад в Україні. Проголошувалося головне завдання — будівництво соціалізму, а також декларувалися скасування приватної власності, проголошення свободи слова, зібрань, союзів, але тільки для трудового народу

Вищим органом законодавчої влади став **Всеукраїнський з'їзд Рад** та його виконавчий орган — **Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет (ВУЦВК)**, головою якого з 1919 р. став Г. І. Петровський, що обіймав цю посаду до кінця 30-х рр.

Уряд у січні 1919 р. було перейменовано на **Раду Народних Комісарів, очолив його Х. Раковський (до 1923 р.)**.

Виборні органи влади — ради — існували переважно в губернських містах, а на місцевому рівні діяли військово-революційні комітети — ревкоми. В умовах громадянської війни більшовики робили ставку на диктаторські органи управління і не поспішали передавати владу демократичним радам. Процес виборів до рад контролювався з боку ревкомів.

На селі створювалися комітети бідноти, які виконували ті самі функції, що і ревкоми. До того ж, вони повинні були внести розкол серед селянства й ізолювати заможних селян.

Політика «воєнного комунізму» та її наслідки

В основу політики більшовиків в Україні у цей час були покладені принципи «воєнного комунізму», політичного курсу, який з 1918 р. активно проводився в Росії. Це особливо засвідчили рішення III з'їзду КП(б)У, який відбувся у березні 1919 р.

Сутність політики «воєнного комунізму» становила спроба прискореними темпами перейти до нового комуністичного суспільства.

Досягнення цієї мети пов'язувалося з революційним насильством і надзвичайно жорстоким терором. Конкретно ж йшлося про насильницький злам існуючої на той час економічної системи, яка ґрунтувалася на товарно-грошових, ринкових відносинах, і заміну її прямим (без грошей) продуктообміном, який здійснював апарат управління, тобто чиновники, а не ринкові механізми. Тим самим в економіці затверджувалася адміністративно-командна система. Розгорнулася націоналізація фінансів, транспорту, системи зв'язку і промисловості.

У першу чергу націоналізувалися підприємства цукрової, вугільної, металургійної і машинобудівної промисловості, почалася націоналізація і більш дрібних підприємств. У промисловості затверджувалася система главкізму, саме главки (головні комітети) по вертикалі здійснювали управління підприємствами певної галузі, повністю розпоряджалися їх ресурсами і робочою силою. Тобто в управлінні промисловістю була встановлена жорстка централізація. Робітники за роботу отримували натуральний пайок.

Важливою складовою політики «воєнного комунізму» стала продовольча політика більшовиків. 12 квітня 1919 р. декретом ВУЦВК в Україні встановлювалася продовольча диктатура, а саме: була оголошена монополія держави на найважливіші продовольчі товари, якими розпоряджалися лише державні органи, розподіляючи їх у вигляді пайків та ін. Отримували ці продовольчі товари через продовольчу розкладку, за якою все зерно та ін., крім певного мінімуму, селяни повинні були здавати державі за встановленими нею же цінами. На практиці ж забирали, скільки треба було, без будь-якого відшкодування. Приватна торгівля продуктами харчування заборонялася. Тобто продовольча диктатура безпосередньо зачіпляла інтереси селян як дрібних товаровиробників, підриваючи економічну основу їх існування. Незадоволені були селяни й аграрною політикою більшовиків, розв'язанням ними земельного питання. У 1919 р. було проголошено конфіскацію 14,5 млн десятин землі, але селяни з них отримали лише 5 млн дес., причому не найкращих земель. 2,5 млн дес. залишилися для радгоспів і різних сільськогосподарських підприємств (цукрові заводи, винокурні та інші). 7 млн десятин, надлишкову землю заможних селян, конфіскувати не встигли.

Наслідки політики «воєнного комунізму»

- Руйнування системи ринкових відносин;
- розрив економічних зв'язків між містом і селом;
- поглиблення інфляційних процесів;
- активне формування однопартійної системи;
- посилення бюрократизації, централізму;
- придушення приватної ініціативи;
- закріплення в масах психології «експропріації експропріаторів»;
- ліквідація станів;
- розширення практики «надзвичайних» заходів і масових репресій;
- посилення соціального напруження

Безумовно, така політика радянської влади не подобалася українському селу. Віддавати хліб за продрозкладкою селяни не хотіли, як правило, його вилучали силою продзагони. Це призвело до посилення антибільшовицьких настроїв, **селянство почало чинити опір. Очолювані отаманами** Зеленим (Д. Терпило), Соколовським, Гончарем (Батрак), Орловським та іншими селяни активно почали обстоювати свої права. Хвиля народного гніву наростала: якщо у квітні відбулося 98 антибільшовицьких виступів, то в червні–липні — 328.

Своєрідним піком антибільшовицьких повстань став виступ збройних формувань під керівництвом начдива радянських військ, кавалера ордена Червоного Прапора, в минулому отамана військ УНР М. Григор'єва. У своєму універсалі (9 травня 1919 року) він закликав український народ: «Бери владу в свої руки. Хай не буде диктатури ні окремої особи, ні партії! Хай живе диктатура працюючого люду, хай живуть мозоляві руки селянина та робітника! Геть політичних спекулянтів! Геть насильство справа, геть насильство зліва! Хай живе влада рад народу України!» Під цими гаслами григор'євцям досить швидко вдалося захопити Катеринослав, Черкаси, Кременчук, Миколаїв, Херсон. Зрозуміло, що повстанський рух послаблював позиції більшовиків в Україні.

Падіння радянської влади у 1919 р. та її відновлення

Військове формування, створене під час громадянської війни на добровільній основі з офіцерів, юнкерів, студентів та інших прибічників білого руху, увійшло в історію під назвою Добровольчої Армії. На чолі цієї армії стояв А. І. Денікін, генерал царської армії. У 1919 р. ця армія увійшла до складу збройних сил Півдня Росії. На Україні в цей час активізація повстанського руху суттєво послабила позиції радянської влади. Білогвардійці, скориставшись моментом, розгорнули наступ у двох напрямках — на Київ і на Одесу. До кінця липня 1919 р. над Кримом і майже над всім Лівобережжям був встановлений контроль денікінців.

У цей час на Правобережжі відбулося об'єднання сил УГА і війська УНР під командуванням С. Петлюри (близько 80 тисяч чоловік). Але єдиного рішення щодо напряму військових дій не було: галичани пропонували наступати на Одесу, аби уникнути зіткнення з денікінцями і встановити контакт з Антантою, а Петлюра пропонував вести наступ на Київ, аби не віддавати столицю білогвардійців. У результаті було прийнято компромісне рішення — вести наступ у двох напрямках — і сили були роз'єднані.

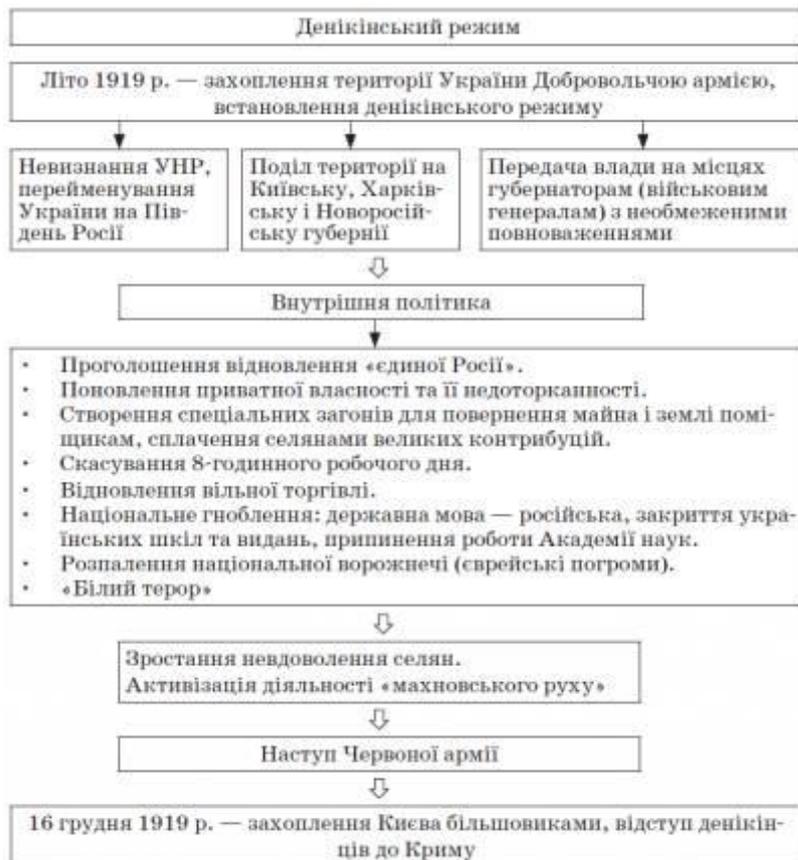
30 серпня війська УГА вступили до Києва. Майже водночас з ними до міста увійшли денікінці. Між військами двох армій було укладено угоду, за якою частини УГА залишили Київ.

Наприкінці літа 1919 р. українські війська опинилися в «трикутнику смерті» — між білою, червоною і польською арміями. Сили будь-кого із супротивників перевищували українські. Восени 1919 р. армія втратила 70 % свого складу через епідемії тифу. УГА відмовилась воювати проти військ Денікіна, а згодом взагалі перейшла на її бік. Військові сили УНР продовжили партизанські війни, а сам Петлюра приєднався до української місії у Варшаві, аби продовжити організацію боротьби проти більшовиків.

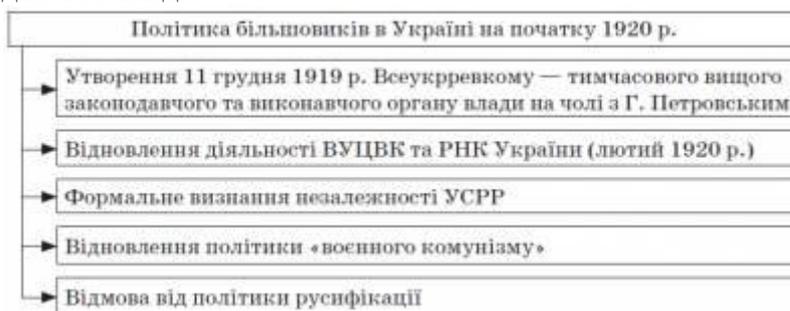
Залишки української армії під керівництвом Омеляновича-Павленка здійснили так званий «зимовий рейд» (грудень 1919 — травень 1920 р.) по тилах денікінців і Червоної армії, а потім перейшла на територію Польщі. Українська армія припинила існування, зазнавши поразки.

Таким чином, на кінець серпня 1919 р. радянська влада в Україні була повалена. Більшість українських земель була окупована денікінцями. Встановлений ними режим був досить жорстоким в національному питанні (війна з Директорією, гоніння на українську культуру) та щодо селянства — повернення поміщиків, реквізиції хліба та ін. Це спричинило в Україні масовий селянський партизансько-повстанський рух проти денікінців. Особливо активно розгорнув свою діяльність Н. Махно. Це підірвало тили денікінської армії.

Робота зі схемою

У жовтні 1919 р. Червона армія перейшла в контрнаступ. Залишки армії Денікіна змогли закріпитися в Криму. Очолив їх генерал Врангель. На січень–лютий 1920 р. в Україні вже втретє була встановлена Радянська влада.

Історичний диктант

Закінчити речення:

1. Майже вся територія України вдруге опинилася під контролем більшовиків у ___ .
2. Назва УНР була замінена більшовиками на ___ .
3. Перша Конституція УСРР була затверджена у ___ .
4. Вищими органами влади в УСРР проголошувалися ___ і ___ .
5. Раду Народних Комісарів очолив ___ .
6. У 1919 р. більшовики запровадили в Україні політику ___ .
7. Вилучення надлишків продовольства у селян називається ___ .
8. Перехід промислових підприємств із приватної у державну власність називається ___ .

9. Наступ армії генерала Денікіна починається у ___ .
10. Об'єднання армії УНР та УГА відбулося ___ .
11. 31 серпня 1919 р. на українських землях було встановлено ___ режим.
12. Втретє радянська влада в Україні була встановлена у ___ .

Домашнє завдання

1. Опрацювати конспект
2. Виконати історичний диктант (письмово)

Виконані завдання відправте мені на електронну пошту anastasiamegei@ukr.net. У темі листа вказати ПІБ, номер групи, номер уроку і дату.